

Мавзу: Риск (таваккал) тушунчаси.

Саноат иншоотларида хавфларнинг ривожланиши.

Режа:

1. Риск тушунчаси ва мохияти.
2. Риск таснифининг умумий принциплари.
3. Аниқлаш усуллари.

Mahalliy va xorijiy mualliflar tomonidan berilgan bir qator risk ta'riflarini ko'rib chiqing

1. Risk - bu potentsial, son bilan o'lchanadigan yo'qotish ehtimoli. Risk tushunchasi loyihani amalga oshirish paytida noqulay vaziyatlar va oqibatlar ehtimoli bilan bog'liq bo'lgan noaniqlik bilan tavsiflanadi
2. Risk - yo'qotishlar, rejalashtirilgan daromadlarning yo'qolishi, foydaning etishmasligi ehtimoli.
3. Risk - bu kelajakdagi moliyaviy natijalarimizning noaniqligi.

4. J.P.Morgan riskni kelajakdagi sof daromadga nisbatan noaniqlik darajasi sifatida belgilaydi.

5. Risk - yo'qotishlarga olib keladigan ehtimoliy hodisaning qiymat ifodasi.

6. Risk - salbiy oqibatlar, xavf, yo'qotish va shikastlanish xavfi.

7. Risk - agar faoliyatning holati va shartlari rejalar va hisob-kitoblarda nazarda tutilganidan farq qiladigan yo'nalishda o'zgarsa, faoliyat natijasida qiymatlarni (moliyaviy, moddiy tovar resurslarini) yo'qotish ehtimoli.

Shunday qilib, risk ehtimollik va noaniqlik o'rtasidagi yaqin munosabatlar aniq ko'rinadi. Risk toifasini aniqroq ochib berish uchun "ehtimollik" va "noaniqlik" kabi tushunchalarni aniqlash kerak, chunki bu ikki omil xavflarning asosi hisoblanadi.

Ehtimollik atamasi ehtimollik nazariyasi uchun asos bo'lib, voqealarni ularning darajasiga qarab miqdoriy ravishda taqqoslashga imkon beradi. Hodisaning ehtimoli - bu ma'lum miqdordir, bu kattaroq bo'lsa, voqea shunchalik mumkin. Ehtimollik - bu ma'lum bir natijaga erishish qobiliyati. Shubhasiz, tez-tez sodir bo'lgan voqea ko'proq ehtimol deb hisoblanadi.

Ishonchli voqea ehtimoli, ya'ni, har qanday tajriba, faoliyat jarayoni natijasida ro'y berishi kerak bo'lgan bunday voqea. Bunday hodisaning misoli mahsulotni sotishda daromad olish faktidir, chunki kompaniyaning mahsulotni narxsiz sotishi mumkin emas (oxirida narx nolga teng bo'lishi mumkin, bu holda daromad nolga teng bo'ladi).

Loyihani amalga oshirish jarayonida ma'lum darajadagi yo'qotishlarning paydo bo'lish chastotasini formula bo'yicha hisoblash mumkin

$$f(A) = n(A)/n,$$

Bu erda

f - ma'lum bir yo'qotish darajasining yuzaga kelish chastotasi;

$n(A)$ - ushbu darajadagi yo'qotishlar yuz bergan holatlar soni;

n - statistik namunadagi ishlarning, shu jumladan muvaffaqiyatli yakunlangan va bajarilmagan investitsiya loyihalarining umumiy soni.

Riskni aniqlash - bu identifikatsiyalash, tahlil qilish va qiyosiy baholashni birlashtirgan jarayon. Xavf butun tashkilot, uning bo'linmalari, alohida loyihalari, faoliyati yoki ma'lum bir xavfli hodisa uchun baholanishi mumkin. Shuning uchun, turli vaziyatlarda xavflarni baholashning turli usullari qo'llanilishi mumkin.

Riskni baholash mumkin bo'lgan xavfli hodisalar, ularning sabablari va oqibatlari, ularning yuzaga kelishi va qaror qabul qilish ehtimoli to'g'risida tushunchani beradi:

- tegishli choralarni ko'rish zarurati to'g'risida;
- riskni kamaytirishning barcha imkoniyatlaridan maksimal darajada foydalanish usullari to'g'risida;
- riskni korib chiqish zarurati;
- risklarning har xil turlari o'rtasidagi tanlov to'g'risida;
- risklarni qayta ishlash harakatlarining ustuvorligi to'g'risida;
- riskni maqbul darajagacha kamaytirish uchun risklarni qayta ishlash strategiyasini tanlash to'g'risida.

Riskni identifikatsiya qilish - bu risk elementlarini aniqlash, ularning ro'yxatini tuzish va har bir risk elementini tavsiflash jarayoni. Risklarni aniqlashning maqsadi tashkilotning har bir belgilangan maqsadlariga erishishga ta'sir qilishi yoki ushbu maqsadlarga erishishni imkonsiz qilishi mumkin bo'lgan xavf va hodisalar manbalarining ro'yxatini tuzish.

Riskni aniqlagandan so'ng, tashkilot loyiha, xodimlar, jarayonlar, tizimlar va boshqarish vositalarining muhim xususiyatlarini aniqlashi kerak.

Risklarni aniqlash jarayoni tashkilot maqsadlariga erishishga sezilarli ta'sir ko'rsatishi mumkin bo'lgan xavfli hodisalar, vaziyatlar, holatlar yoki xavflarning sabablari va manbalarini va ushbu ta'sirlarning xususiyatlarini aniqlashni o'z ichiga oladi.

Risklarni tahlil qilish xavflarni tahlil qilish va tadqiq qilishdan iborat. Risklarni tahlil qilish risklarni baholashning umumiy jarayoniga hissa qo'shadi, xatarlarni qayta ishlash zarurati to'g'risida qaror qabul qilishda yordam beradi, shuningdek tegishli xavf-xatarlarni davolash strategiyalari va usullarini tanlashda yordam beradi. Risk tahlili qo'llaniladigan boshqarish usullarining mavjudligi va samaradorligini hisobga olgan holda aniqlangan xavfli hodisalarning ehtimolligi va oqibatlarini tahlil qilishni o'z ichiga oladi.

Risk darajasini aniqlash uchun hodisalar ehtimoli va ularning oqibatlari to'g'risidagi ma'lumotlar qo'llaniladi. Risk tahlili shuningdek xavfli hodisalar manbalarini, ularning ijobiy va salbiy oqibatlarini va ushbu hodisalar ehtimolini tahlil qilishni o'z ichiga oladi .

Risklarning qiyosiy baholanishi: tipik xatar matritsasi xatarlar ro'yxatini ko'rish va ularni loyiha maqsadlariga ta'sir qilish ehtimoli va potentsial tahdid darajasi bo'yicha taqsimlashga imkon beradi.

Ushbu ko'rsatkichlarning ko'paytirilishi loyiha uchun ahamiyatini aniqlaydi. Ehtimol bo'lmagan, ammo loyihaga jiddiy salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin bo'lgan xavf loyihani boshqarishning alohida diqqat markazida bo'lishi kerak.

РИСК	ЕХТИМОЛЛИГИ (шкала бўйича 1 дан 10 гача)	Салбий эффементи (шкала бўйича 1 дан 10 гача)	Мухимлиги (ехтимоллик ва салбий эффементнинг кўпайтмаси)
РИСК 1	5	6	30
РИСК-2	9	2	18
РИСК-3	2	10	20
РИСК 4	3	5	15

➤ Risk omillarini tasniflash maqsadga muvofiqdir. Shubhasiz, ta'sir qiluvchi omillar to'plami turli xil holatlar uchun farq qiladi: agar «kelajakdagi foyda» holati ko'rib chiqilsa, u omillarning bitta to'plamiga aylanadi, agar «kompaniyaning bozor kapitallashuvi» holati ko'rib chiqilsa, u holda boshqacha, biroz boshqacha omillar to'plami bo'ladi, davlat «kompaniyasining obro'si» bu omillar to'plamining uchinchi to'plami bo'ladi.

➤ **Risklarni quyidagicha tasniflash:**

- to'g'ridan-to'g'ri pul ko'rinishida ifodalanishi mumkin bo'lgan iqtisodiy faoliyat xatarlari (sof foydaning o'zgarishi xavfi, bozor kapitallashuvining o'zgarishi xavfi, moliyalashtirish faoliyati xavfi, kontragent o'z majburiyatlarini bajarmay qolish xavfi va boshqalar);
- Moliyaviy bo'lmagan tavakkalchiliklar (obro'sining yomonlashishi xavfi, davlat majburiyatlarini bajarmaslik xavfi va boshqalar).

Zararlarni yuzaga kelish vaqti bo'yicha tasniflash: • qaror qabul qilish paytida yuzaga keladigan yo'qotishlarda namoyon bo'ladigan xavflar. Aslida, bu kelajakdagi foyda uchun to'lov, ma'lum to'lov evaziga kelajakda olinadigan imtiyozlar huquqini olish, kelajakda noaniq imtiyozlar uchun “bugun” belgilangan yo'qotishlarni olishga tayyorlik. Bunday xatarlarni qabul qilish, tashkilot «bugungi kunda» xavf uchun to'lov olganligini anglatadi

Aslida, bu kelajakda xavf ob'ekti holatining yomonlashishiga olib kelishi mumkin bo'lgan majburiyatlarga ma'lum bir haq evaziga berilgan majburiyatdir. Misollar: evropa variantini sotish va uni amalga oshirilgunga qadar ushlab turish to'g'risidagi qaror; qarz berish to'g'risida qaror. .

Bundan tashqari, xavf bir necha guruhlarga bo'linadi, ularning yuzaga kelishi chastotasi bo'yicha, shuningdek, oqibatlarini nuqtai nazaridan maqbul, tanqidiy va halokatli bo'lishi mumkin.

Oddiy biznes holatlari kelajakdagi xavf va potentsial daromadlarni bog'laydi. Hisoblangan daromad qancha ko'p bo'lsa, ularning haqiqiy olinishi xavfi shunchalik yuqori bo'ladi.

Masalan, tadbirkorlik tavakkalchiligi ishlab chiqarish, tijorat, moliyaviy, operatsion, likvidlilik xavfi, bozor xavfi bo'lingan.

Xatarlar tarkibida tizimli va tizimsiz xavflarni ajratish odatiy holdir

Рискнинг вужудга келиш манбалари буйича таснифи:

- 1. Ташқи (системали, бозор) – бирор бир кархонанинг фаолятига боғлиқ эмас;
- 2. Ички (системасиз, махсус) - аниқ бир ташкилот фаолятидан келиб чиқадиган..
- **Мавжуд хавфлар туридан рискнинг келиб чиқиши:**
- 1. Табiiй;
- 2. Техноген;
- 3. Иқтисодий;
- 4. Сиёсий.

Келиб чиқиши буйича иқтисодий рискнинг таснифи:

➤ ФАКТОРЛАР:

- 1. Коммерция;
- 2. Ишлаб чиқариш;
- 3. Финанс;
- 4. Инновацион.

➤ **Рискнинг бошқа таснифлари:**

➤ *1. Башорат қилиш мумкинлиги:*

- - башорат қилиш мумкин;
- - башорат қилиш мумкин эмас.

➤ *2. Амалга ошириш даврилиги бўйича:*

- - юқори;
- - ўрта;
- - кичик.

➤ *3. Кўриниш табиятига кўра:*

- - доимий;
- - вақтинчалик.

- 1. Маховикова Г.А., Касьяненко Т.Г. Анализ и оценка рисков в бизнесе. Учебник для академического бакалавриата. Книга доступна в электронной библиотечной системе biblio-online.ru. - М.: Юрайт, 2015;
- 2. Вяткин В.Н., Гамза В.А., Маевский Ф.В. Риск – менеджмент. Учебник. - Книга доступна в электронной библиотечной системе biblio-online.ru. - М.: Юрайт, 2015;
- 3. Астахов А.М. Оценка риска: Учеб. пособие. - М.: ДМК Пресс, 2013;
- 4. Лаврушин О.И., Валенцева Н.И. Банковские риски: Учеб. пособие. - М.: КНОРУС, 2014;
- 5. Покровский А.К. Риск-менеджмент на предприятиях промышленности и транспорта: Учеб. пособие. - М.: КНОРУС, 2014;
- 6. Астахов А.М. Искусство управления информационными рисками: Учеб. пособие. - М.: ДМК Пресс, 2013;
- 7. Васин С.М., Шутов В.С. Управление рисками на предприятии: Учеб. пособие. - М.: КНОРУС, 2012;
- 8. Гончаренко Л.П., Филин С.А. Риск-менеджмент: Учеб. пособие. - М.: КНО-РУС, 2012;
- 9. Шевелев А.Е., Шевелева Е.В. Риски в бухгалтерском учете: Учеб. пособие. - М.: КНОРУС, 2012.
- 10. Бекетов Н.В. Оценка экономических рисков в условиях растущей неопределенности сценариев развития. Национальные интересы: приоритеты и безопасность. 2008. № 12(33). С. 22-30.